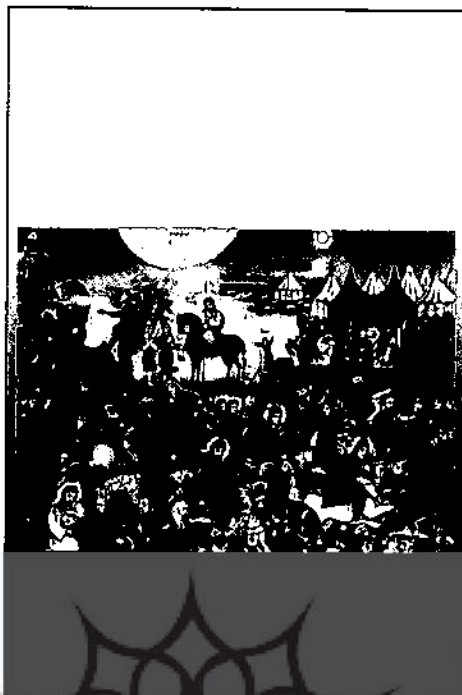

نگاره های عاشورایی

■ نگاره های عاشورایی
■ نوشته: خشایار قاضی زاده

عاشورا به عنوان اساسی ترین نقطه عطف تاریخ اسلامی و خصوصاً شیعه، همواره عامل و مسبب انقلابهای درونی و تحولات قلبی انسان بوده است. امام حسین علیه السلام نیز، که قطب و قلب عاشورا می باشد، محور تحول و انقلاب و مدار ایجاد مظاهر فرهنگ اسلامی در صورت های تمدنی، خصوصاً هنر، بوده اند. از این رو در حقیقت، پلی برای دستیابی به معرفت حقیقی اسلام و عاملی در جهت ظهور جلوه های از فرهنگ و هنر اسلامی، در این زمان است.

این کتاب نیز به منظور تذکر به چنین حقیقتی تألیف گردیده است. آنچه موجب انتخاب نگاره های عاشورایی به عنوان موضوع این کتاب گردید، وجود مشخصه هایی است که مختص این نگاره ها است. صراحت و سادگی در شیوه بیان و تعمد هنرمندان در استفاده از تمام توانایی های هنریشان در جهت انتقال پیام عاشورا و روایت گری و حقیقت نگاری این واقعه عظیم به این نگاره ها، ویژگی هایی بخشیده است که با سایر آثار نقاشی متمایز است.

در فصل اول کتاب به منظور آشنایی با معانی فرهنگ اسلامی که علت اصلی بوجود آمدن نگاره های عاشورایی است، ابتدا به «مقام شهادت» و طریق شهید تا لحظه شهادت پرداخته شده است. شهادت به عنوان والاترین معنی در تاریخ اسلامی همواره محور و قلب حرکت و حیات آدمی بوده و عاشورا به عنوان سرچشمه ازلی و فیاض این معنا با محوریت امام حسین (ع) ترسیم و تجسم اوج شهادت و نشانگر وجه قدسی و الهی آن است. عزاداری بر ماجرای عاشورا همواره در نسبت با این منبع قدسی و به منظور تذکری دائمی به این حقیقت است بدین منظور در سه بخش مختلف این فصل تحت عناوین «مقام شهید»، «طریق شهید» و «منبع قدسی عزای حسینی» سعی شده است با استناد به آیات و روایات بر این امر تأکید شود.

در فصل دوم کتاب تحت عنوان «سنت عزاداری عاشورای حسینی» در دو بخش «سابقه سوگواری شیعیان بر ماجرای عاشورا» و «سوابق مشابه عزاداری حسینی در سنت ایران»، ضرورت ابقای عزاداری بر حماسه عاشورا، در طول تاریخ شیعه و نیز تأثیرات گوناگون آن در شکل و تداوم فرهنگ شیعی بررسی شده است. همچنین با دریافت ریشه های سوگواری در مآثر پیش از ظهور اسلام در تاریخ ایران، این نتیجه

برای اولین بار این آثار گرانبها از زوایای مختلف مطالعه شود.

آخرین فصل کتاب به بررسی تأثیر عاشورا و تلقی مردم از آن یوم الله عظیم، در ایجاد نگاره ها و متقابلاً تأثیر نگاره های عاشورایی بر فرهنگ مردم می پردازد. در بخش پایانی همین فصل، به سیر تحول نگاره های عاشورایی و چگونگی تأثیر عاشورا بر آثار هنری معاصر، قبل و بعد از انقلاب اسلامی اشاره می شود.

در مجموعه این فصول سعی بر تأکید تأثیر حماسه عاشورا و جلوه های مختلف معنوی آن به عنوان محور ارتباط تمامی آثار هنری با این مضمون گردیده است. مصاحبه با عالمان دینی و اساتید هنر و عرفان اسلامی و همچنین تنی چند از محققان مردم شناسی، امکان دستیابی به معانی مکتوم در نگاره ها را بوجود آورد.

بررسی نگاره های عاشورایی، وجوه مهمی از هنر اسلامی را عیان می سازد که می تواند در دستیابی به بیان و صورت و معنی هنر، هنرمندان را یاری دهد. آنچه پیرامون این هنر مقدس بیش از همه جلوه ها می توان به آن اشاره نمود، پیوند عمیق این آثار و تأثیر آنها بر جانهای مردم است. شاید به جرأت بتوان گفت در طول تاریخ هنرهای تصویری ایران، نگاره های عاشورایی، تنها آثاری هستند که توانسته اند چنین اثر عمیقی را بر مردم داشته باشند. هنرمندان نگارگر، با نگاره های عاشورایی، مخاطبین خویش را به محضر کربلا

فرامی خوانند و آنها را در عرصه دائمی تبرد حق و باطل قرار می دهند و انتخاب درست را نیز به ایشان می آموزند. این وظیفه هدایت و ارشاد مردم صرفاً متعلق به چنین نگاره هایی نیست و آثار دیگر نگارگری نیز دل و جان انسان را به نسوی حقیقت متعالی خویش فرامی خوانند با این تفاوت که قصد اولیه هنرمند چنین نبوده است. نگاره های عاشورایی، هنرمند معاصر را دعوت به سیر در این اندیشه می کند که برای نیل به هنری متناسب با شأن انقلاب اسلامی باید همسو با اعتقادات جامعه اسلامی، توانایی دریافت حقایق پنهان هستی و انتقال آن به زبان هنر را داشته باشد.

نگاره های عاشورایی روایتگر صدیق حقایقی هستند که از عمق وجود مردم فریاد مظلومت و تنهایی انسان را برمی کشد و از زبان شهدای کربلا عهد انسان با معبود را یادآور می شود.

حاصل شده است که بزرگداشت و احترام به شهیدان و پرپایی سوگواری برای مظلومان تاریخ، این قابلیت را برای شیعیان ایرانی فراهم ساخت که توانایی درک شمه ای از حقایق عاشورا و مظلومیت سالار شهیدان، حضرت امام حسین (ع) را داشته باشند و همواره با این ماجرا به صورت دل آگاهانه مواجه شوند. این حیات مستمر، در تمامی جلوه های زندگی و معرفتی شیعیان خصوصاً ایرانیان، اثر گذار که از مهمترین تجلیات آن، ظهور گونه های مختلف هنری است.

فصل سوم کتاب با عنوان «نقش هنرها در تداوم عزای حسینی» به جلوه های مختلف هنر عاشورایی چون شعر، موسیقی، تعزیه و نقاشی به طور اجمال می پردازد، که جمالی مقدمه ای را فراهم می سازد تا مبانی فرهنگی نگاره های عاشورایی شناخته شده و روشی برای بررسی دقیق تر آنها حاصل شود.

در فصل چهارم مجموعه آثار تصویری که با مضمون عاشورا رقم خورده اند، از جنبه زیبایی شناسی مورد بررسی قرار گرفته است. به دلیل وسعت و تنوع و در عین حال گسترش این آثار، دسته بندی های مختلفی برای بررسی وجوه گوناگون آنها، انجام گرفته است. در مطالعه نگاره های عاشورایی، ابتدا انواع نگاره ها و سپس ساختار بصری آنها، به لحاظ طراحی، رنگ آمیزی، ترکیب و کیفیات هنری در هر یک از اقسام مورد نظر قرار گرفته و سپس تأثیر سایر هنرها در شکل گیری این آثار و در پایان نیز بیان هنری آنها طرح و بررسی شده است و در حد توان نگارنده سعی شده تا